

Artykuły

Justyna Zakrzewska

Wiejska turystyka kulturowa na przykładzie Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach

Słowa kluczowe: wiejska turystyka kulturowa, skansen, muzeum na wolnym powietrzu.

Streszczenie: Artykuł nakreśla pojęcie wiejskiej turystyki kulturowej, która coraz częściej staje się celem wyjazdów turystycznych. Przykładem takich podróży jest Wielkopolski Park Etnograficzny (WPE) w Dziekanowicach, który przedstawia obraz dawnej wsi wielkopolskiej. Tekst ma na celu przybliżyć historię rozwoju muzealnictwa skansenowskiego w krajach europejskich z uwzględnieniem polskiej myśli skansenologicznej. W końcowej części artykułu zaprezentowano badania ankietowe dotyczące oceny atrakcyjności turystycznej WPE jako propozycji spędzenia czasu wolnego.

Wiejska turystyka kulturowa

W literaturze przedmiotu funkcjonuje bardzo dużo definicji turystyki wiejskiej. Jest to pojęcie szerokie znaczeniowo. Aleksander Szwichtenberg ujmuje turystykę wiejską jako „rodzaj tej turystyki bezpośrednio wykorzystujący zasoby wsi i dóbr kulturowych” [Szwichtenberg 1998, s.32]. W „Uwarunkowaniach rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi” turystyka wiejska określana jest jako ta, „która zapoczątkowała swoje istnienie w przybliżeniu wiek temu w postaci agroturystyki, obejmuje różnorodne formy wypoczynku na obszarach wiejskich, a przede wszystkim związane z przyrodą, krajobrazem, dziedzictwem kulturowym, zabudową i organizowana jest na taką skalę, aby nie szkodziła lokalnemu środowisku i społeczności wiejskiej i w pełni nosiła znamiona turystyki zrównoważonej” [Łagowska, Michałowski 2005, s. 87]. Turystyka wiejska, aby była jak najbardziej autentyczna, powinna zawierać w sobie następujące cechy:

- przede wszystkim być organizowana na obszarach wiejskich i odosobnionych;
- odbywać się na otwartej przestrzeni, jak najbliższym kontakcie z przyrodą oraz kulturą ludową;
- powinna mieć stosunkowo niedużą zabudowę tzn. budynki, osiedla oraz organizację;
- związana z rodzinnymi przedsiębiorstwami oraz obliczona na długi czas;
- powinna charakteryzować się dużą różnorodnością zarówno środowiska jak i historii, kultury, gospodarki [Gaworecki 2007, s. 74].

Wiejskiej turystyki kulturowej nie należy utożsamiać z agroturystyką, która stanowi formę turystyki wypoczynkowej oraz często jest to oferta skierowana do indywidualnych osób preferujących pobyt w miejscu destynacji. Turystyka na obszarach wiejskich opiera się głównie na poznawaniu śladów życia codziennego obszarów wiejskich. Armin Mikos von Rohrscheidt zwraca uwagę na fakt, iż wyjazdy na tereny wiejskie, których motywem przewodnim jest kultura, charakteryzują się głównie jednodniowymi pobytami. W związku z tym definiuje turystykę kulturową obszarów wiejskich jako „te przedsięwzięcia o charakterze turystycznym, dla których głównym celem jest miejsce lub obszar mało zurbanizowany, a pierwszorzędnym motywem jej podjęcia jest chęć zapoznania się z żywą kulturą lub relikdami dawnej kultury tego miejsca lub obszaru” [Mikos von Rohrscheidt 2008, ss. 102-103]. Z kolei Karolina Buczkowska określa, iż celem wiejskiej turystyki kulturowej „jest poznanie dziedzictwa kulturowego i kultury współczesnej wybranego regionu, wsi lub małego miasta, a więc określonej grupy etnicznej bądź narodowej, a czasami kilku grup wspólnie. Dziedzictwo będące przedmiotem zainteresowania turystów obejmuje: styl budownictwa mieszkalnego,

zabytki architektury (sakralnej, przemysłowej, gospodarczej), miejsca pamięci, elementy twórczości ludowej (sztuka, rzemiosło, muzyka, taniec), kuchnię regionalną, tradycję i obrzędy, gwara, biografie działaczy lokalnych, imprezy miejscowe o różnej tematyce” [Buczowska 2008, s. 56].

Próbując określić kto uczestniczy w turystyce wiejskiej kulturowej można stwierdzić, iż są to turyści indywidualni, głównie rodziny z dziećmi. Osoby w średnim wieku oraz osoby starsze zamieszkujące większe aglomeracje biorą udział w wyjazdach zorganizowanych. Do grup zorganizowanych należy zaliczyć również dzieci oraz młodzież uczestniczącą w wycieczkach szkolnych. Uczestnicy poszukują autentyczności, spokoju, pragną oderwać się od codzienności. Program wycieczki nie musi być napięty, wręcz przeciwnie, powinien zapewnić turystom jak najlepsze poznanie kultury miejsca. Dlatego też na obszarach wiejskich oczekuje się małego natężenia ruchu turystycznego, nie oczekuje się wysokiego standardu świadczonych usług, ale w zamian za to przeżyć, wrażeń kulturowych np. spotkania z miejscowymi artystami, uczestnictwa w pracach codziennych.

Program wiejskiej turystyki kulturowej obejmuje:

- zwiedzanie obiektów zabytkowych (np. skansenów, kuźni, kościołów, młynów, muzeów regionalnych itp.);
- uczestnictwo w wydarzeniach, zarówno sakralnych jak i świeckich (np. dożynkach, odpustach, festynach, jarmarkach);
- przyglądanie się pracy rzemieślników, twórców ludowych, uczestniczenie w pracach rękodzieła (np. plecionkarstwa, haftu, rzeźby, garncarstwa);
- udział w imprezach folklorystycznych, zabawach ludowych;
- zapoznanie się z legendami, opowieściami ludowymi;
- obserwacja jak i sporządzanie potraw regionalnych (np. pieczenie chleba, przygotowywanie przetworów);
- degustacja potraw regionalnych [Jędrysiak 2010, s. 21].

Dziedzictwo kulturowe terenów wiejskich

Zygmunt Kruczek definiuje dziedzictwo jako „coś przekazywanego z pokolenia na pokolenie, nasza spuścizna, to, czym żyjemy obecnie i to, co prześlemy dzieciom i wnukom. Są to nasze identyfikatory, punkty odniesienia, nasza tożsamość” [Kruczek 2007, s. 12]. Dziedzictwo kulturowe dzieli się na dziedzictwo narodowe, w skład którego wchodzi wytwory kultury narodowej oraz dziedzictwo odnoszące się do innych narodów [Kozłowska 2005, s. 242]. W skład dziedzictwa kulturowego według Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego wchodzi:

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i grupowania tych elementów, mających wyjątkową wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- zespoły: budowli oddzielonych lub łączonych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową, powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową, powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego [Konwencja UNESCO z 16.10.1972].

W podziale zaproponowanym przez UNESCO przez dziedzictwo kulturowe należy rozumieć wszystko to, co zostało wytworzone przez społeczeństwo w czasie jego rozwoju, zarówno w sferze architektury, nauki i techniki. W 2003 roku UNESCO włączyło w skład chronionego dziedzictwa także dziedzictwo niematerialne tzn. tradycje i przekazy ustne – w tym język; spektakle i widowiska, obyczaje, umiejętności związane z tradycyjnym

rzemiosłem [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 64]. Dziedzictwo kulturowe odgrywa istotną rolę w poznaniu historii danego społeczeństwa, jego uwarunkowaniach kulturowych zarówno w kwestii dorobku duchowego jak i materialnego, pomaga w zachowaniu tożsamości narodowej. Turystyka kulturowa jest bardzo silnie powiązana z dziedzictwem kulturowym ponieważ jest ono głównym magnesem, który przyciąga turystów, a turystyka promuje i ukierunkowuje turystę na dane dziedzictwo. A więc turystyka kulturowa skierowana na obiekty dziedzictwa kulturowego to taki rodzaj turystyki, który ma doprowadzić do styczności turystów z zabytkami, zespołami, miejscami powszechnie i oficjalnie uznanymi za dziedzictwo kulturowe świata, kraju lub regionu [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 53]. Dziedzictwo kulturowe jest niewątpliwie drogocennym zasobem, który poprzez odpowiednią konserwację i adaptację może w sposób istotny przyczynić się do zwiększenia rozwoju turystyki. Posiadanie dziedzictwa narodowego przekazywanego z pokolenia na pokolenie jest jedną z podstaw zachowania tożsamości kulturowej, która utrwała związki między poszczególnymi grupami społecznymi. Polska wieś dysponuje bardzo dużym bogactwem kulturowym, którego spadkobiercami są osoby zamieszkujące tereny wiejskie. Mówi się, iż dziedzictwo kulturowe terenów wiejskich jest nieocenionym zasobem. Na co dzień można nie zdawać sobie sprawy z tego, iż wytwory kultury materialnej tj. słuchanie legend, opowieści ludowych, uczestniczenie w festynach, obrzędach ludowych stanowi ważny element w trakcie podejmowania decyzji wyboru miejsca wyjazdu [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 31]. Z dziedzictwem powiązana jest tożsamość kulturowa oraz krajobraz kulturowy. Tożsamość kulturowa jest to tożsamość większej grupy jednostek, która jest historycznie uwarunkowanym, kulturowym sposobem zachowania konkretnej zbiorowości. Każdy ma swoją tożsamość, którą uzewnętrznia poprzez zachowanie, system norm, wartości, jakie wyznaje, jakie zostały mu przekazane.

Jednak we współczesnym świecie nie wszyscy utożsamiają się ze swoimi korzeniami. Szczególnie odnosi się to do osób zamieszkujących polską wieś, którzy mają kontakt z turystami. Właśnie oni powinni być jak najbardziej świadomi własnej tożsamości kulturowej [Palich 2003, s. 21]. Krajobraz kulturowy według ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określony jest jako „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze” [Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami]. W takim rozumieniu krajobraz kulturowy jest sumą aktywności człowieka oraz przyrody. Krajobraz wsi tworzą następujące elementy:

- zieleń – m.in. pola, łąki, sady, ogrody, parki;
- woda – rzeki, strumienie, jeziora, kanały, mokradła;
- drogi – ulice, place, ścieżki, drogi polne, aleje;
- zabudowa – zagrody, dworki, folwarki, młyny, wsie, kuźnie, karczmy;
- miejsca kultu i pamięci – kapliczki, kościoły, klasztory, cmentarze oraz inne pomniki i miejsca np. historyczne;
- budowle inżynierskie – mosty, fortyfikacje, zapory wodne, śluzy, tunele, stacje kolejowe [Jędrusiak 2010, s. 34].

Idea powstania muzeum na wolnym powietrzu

Ideą czy też istotą muzealnictwa jest ochrona przedmiotów, które nie są już powszechnie używane. Ochrona obiektu może przybrać dwie formy tzn. po pierwsze można zabytek przenieść w inne miejsce niż jego pierwotna lokalizacja, bądź pozostawić obiekt w jego naturalnym środowisku, czyli ochrona „in situ” [Żygulski 1982, s. 130]. Jerzy Czajkowski, określił muzeum na wolnym powietrzu „jako placówkę dydaktyczno-wychowawczą organizowaną na podstawach naukowych, celowo, z zabytkowych i typowych obiektów budownictwa i architektury oraz innych okazów związanych z tradycyjną kulturą wiejską, małomiasteczkową, robotniczą i dworską lub obiektów techniki i przemysłu. Muzeum na wolnym powietrzu powstaje przez przenoszenie obiektów na określone miejsce

lub pozostawienie ich i zabezpieczenie na miejscu. Muzeum na wolnym powietrzu dąży poprzez swe ekspozycje do odtworzenia dawnych warunków życia i pracy oraz przemian kulturowych i społecznych” [Żygulski 1982, s. 7]. Krótko mówiąc termin ten oznacza, że muzeum, „w którym obiekty architektoniczne i pewne tradycyjne urządzenia, traktowane jako eksponaty, znajdują się na otwartej przestrzeni” [Czajkowski 1984, s. 5]. Pojęcie skansen zostało przejęte z języka szwedzkiego. Po raz pierwszy użyto tego terminu na określenie muzeum na wolnym powietrzu, które powstało na wyspie Djurgården w miejscu dawnego poligonu wojskowego, gdzie znajdowały się szańce – okopy (po szwedzku nazywane skansenem). Określenie stało się bardzo popularne zarówno w Polsce jak i krajach słowiańskich i jest często używane jako potoczna nazwa muzeum na wolnym powietrzu. Nie od razu zaczęto tworzyć skanseny gromadzące zbiory kultury ludowej. Idea tworzenia skansenów zrodziła się w wielu krajach europejskich. Początkowo, szczególnie w krajach południowej i zachodniej Europy, gromadzono zbiory pochodzące ze starożytności do XVIII wieku, a zbiory ludowe pozostały w cieniu. Inną tendencję zapoczątkowano w krajach Europy północnej, gdzie zwrócono się ku rezerwatom chroniącym kulturę ludową. Obiekty te nie zawierały dużych kolekcji, ale wyłącznie architekturę ludową, nie naruszając ich z naturalnego środowiska [Pelczyk 2002, s. 9]. Największy wzrost zainteresowania ochroną kultury narodowej zaobserwowano na Półwyspie Skandynawskim. Tam najwcześniej dostrzeżono zagrożenia wynikające z postępującej industrializacji dokonującej się w latach siedemdziesiątych XX wieku. Ochronę tego, co narodowe popierali nie tylko muzeologowie, naukowcy, kolekcjonerzy czy miłośnicy kultury ludowej, ale przede wszystkim społeczeństwo skandynawskie. Przejawy te można dostrzec w sztuce i literaturze skandynawskiej epoki romantyzmu końca XIX wieku [Błaszczuk, Brzostowski i in. 1972, s. 14]. Początkowo była to domena zamożnych osób prywatnych, którzy zakupywali obiekty architektury ludowej i dekorowali nimi swoje parki, dworki, pałace. Przykładem takiego wykorzystania budownictwa ludowego był zakup dobrze znanej Świątyni Wang z Norwegii, jakiego dokonał norweski malarz, profesor Akademii Sztuk Pięknych – Johan Christian Claussen Dahl. Świątynia została przekazana Fryderykowi Wilhelmu IV w 1841 roku dla udekorowania parku w Poczdamie. Po pewnym czasie budowla udała się w podróż po Europie, żeby ostatecznie znaleźć się w Karpaczu, gdzie do dziś stanowi atrakcję turystyczną [Błaszczuk, Brzostowski i in. 1972, s. 8]. Pierwsze muzeum na wolnym powietrzu otwarto 11 października 1891 roku w Szwecji na wyspie Djurgården. Placówka powstała po tym, jak Arthur Hazelius podczas podróży po regionie Dalarna w środkowej Szwecji zainteresował się budownictwem ludowym [Czajkowski 1984, s. 254]. A. Hezalius, tworząc muzeum kierował się hasłem – „poznaj samego siebie” przez co rozumiał zapoznanie się z dawnymi warunkami życia poprzez udostępnienie obiektu do zwiedzania łącznie z całym wyposażeniem. Idea powstania muzeum na wolnym powietrzu, zapoczątkowana przez Hezaliusa, szybko znalazła uznanie w wielu europejskich krajach. Nie byłoby to możliwe gdyby nie ludzie, którzy silnie zaangażowali się w propagowanie myśli skansenologicznej. Przez długi czas niedoścignione pozostawały skanseny szwedzkie, w których rodziły się z biegiem czasu nowe pomysły na to, jak i co można w nich eksponować. Każda nowa myśl była ważnym krokiem w rozpowszechnianiu tego rodzaju muzealnictwa.

Zadaniem muzeów skansenowskich jest prezentowanie zabytkowych zabudowań mieszkalnych, gospodarczych, sakralnych, przemysłowych z pełnym wyposażeniem. Obiekty ukazane są w jak najbardziej zbliżonym do autentycznego krajobrazie naturalnym. Na terenie skansenów odbywają się liczne imprezy plenerowe, podczas których prezentowane jest codzienne życie mieszkańców wsi połączone z występami zespołów folklorystycznych, straganami z ludowym rękodziełem, kuchnią lokalną [Woźniczko, Orłowski 2007, s. 61].

Skanseny w Polsce

Idea gromadzenia obiektów skansenowskich na ziemiach polskich posiada długą tradycję. Jej początków można doszukiwać się już w 1802 roku za sprawą Hugo Kołłątaja, który pisał o konieczności poznania obyczajów, budownictwa, mowy, ubioru, życia społeczeństwa polskiego [Midura 1978, s. 28]. Jedną z głównych przyczyn tworzenia projektów placówek muzealnych o charakterze etnograficznym było zachowanie tożsamości narodowej, krzewienie patriotyzmu oraz kultywowanie tradycji, które miały pomóc w stawianiu oporu zaborcom [Midura 1978, s. 30]. Pierwsze muzeum na wolnym powietrzu powstało w 1906 roku we Wdzydzach Kiszewskich dzięki staraniom Izydora Gulgowskiego i jego żony Teodory. Początkowo obiekt nosił nazwę Muzeum Kaszubskie i prezentował jedną XVIII - wieczną chatę zakupioną od miejscowego rolnika Michała Hince [www.skansenkurpiowski.republika.pl]. Podczas drugiej wojny większość muzeów oraz zabytków została praktycznie doszczętnie zniszczona. Dla przykładu Skansen Kurpiowski został zrównany z ziemią, a zabytkowa chata we Wdzydzach pełniła funkcję kwatery wojskowej. Ożywienie i zainteresowanie ochroną muzeów na wolnym powietrzu nastąpiło, kiedy Polska przyjęła powstałą deklarację ICOM w 1958 roku. Jednym z celów owej deklaracji było utworzenie łańcucha placówek muzealnych pod gołym niebem w całej Europie [Lasowa 2007, s. 157-158]. Kolejnym krokiem mającym na celu opiekę nad zabytkami była powstała w latach powojennych ustawa o ochronie dóbr kultury z dnia 15.02.1962, w której zwrócono uwagę na szczególną ochronę obiektów etnograficznych. W latach 1950-1978 powstało 19 muzeów skansenowskich, m.in. wspomniany już Kaszubski Park Etnograficzny, który przywrócono do działalności. Powstał m.in. Skansen Słowiński w Klukach, Orawski Park Etnograficzny w Zubrzyicy Górnej, otwarto Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku [Midura 1978, ss. 37-39]. Do najbardziej znanych i największych muzeów na wolnym powietrzu w Polsce należą m.in. wspomniane wyżej Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach, które jest rekonstrukcją dawnej rybackiej wsi. Muzeum gromadzi 20 obiektów od XVIII wieku. Najcenniejszym budynkiem jest najstarsza słowiańska chałupa Charlotty Kluck z XVIII, w której prezentowana jest stała wystawa pokazująca kuchnię pomorską XIX i XX wieku. Kolejnym popularnym skansenem jest Muzeum Budownictwa Ludowego – Park Etnograficzny w Olsztynku. Założony w XX wieku należy do jednego z najstarszych skansenów w Polsce. Licznie odwiedzaną placówką jest również Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, które prezentuje typową wieś rzędówkę. Budynki rozlokowane są na obszarze 60 ha. Warto wspomnieć o Białostockim Muzeum Wsi w Wasilkowie, w którym wszystkie budynki zostały przeniesione. Skansen przedstawia, jak mieszkali białoruscy chłopcy i szlachta z początku XX wieku. Jednym z najmłodszych skansenów utworzonych na ziemiach polskich jest Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce, który powstał w 1993 roku. Przystawia 17 obiektów z XVIII-XIX wieku. Ciekawy jest również Skansen Wsi Łowickiej w Maurzycach, w którym co roku odbywa się Biesiada Łowicka. Jest on interesujący z tego względu, iż przedstawia dwa układy wsi. „Stara wieś” przedstawia układ owalnicy, a „nowa wieś” układ ulicówki. W Województwie Lubuskim znajduje się Muzeum Etnograficzne w Ochli, które prezentuje kulturę pogranicza polsko-niemieckiego. Do najciekawszych muzeów na wolnym powietrzu zalicza się Muzeum Wsi Radomskiej. Jest ono ciekawe, ponieważ ciągle powiększa swoją ekspozycję, obecnie przedstawia 60 obiektów, a następne 30 czeka na montaż. Popularnym skansenem na Kielecczyźnie jest Muzeum Wsi Kieleckiej w Kielcach – Tokarni. W założeniu obiekt ma prezentować 80 obiektów, obecnie 30 jest dostępnych. Skansen przedstawia warsztaty rzemieślników m.in. szewca, kowala, stolarza, prezentowana jest również pochodząca z XIX wieku apteka [Jędysiak 2010, ss. 117-121].

Polskie muzealnictwo skansenowskie stanowi małą, ale istotną część z ponad 2 tysięcy muzeów w Europie [Lasowa 2007, s. 161]. W muzeach na wolnym powietrzu zarówno w Europie jak i w Polsce prezentowana jest nie tylko kultura chłopska, ale również dworska, a

nawet małych miasteczek. Wszystko to odtwarza wygląd dawnego budownictwa ludowego, współgrając z otaczającą budynki zielenią [Lasowa 2007, s. 162]. Polskie muzea na wolnym powietrzu prezentują cenne dziedzictwo regionalnej architektury wiejskiej. Są one rodzajem rezerwatu naturalnego, przyrodniczo-kulturowego środowiska życia człowieka [Świąch 2009, s. 62]. To nic innego jak kapitał narodowy świadczący o bogactwie polskiej różnorodności regionalnej. Skanseny stały się przekąźnikiem regionalnej tradycji, mających na celu kultywowanie dziedzictwa kulturowego wsi.

Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach

Wielkopolski Park Etnograficzny (WPE) położony jest przy drodze krajowej nr 5 w odległości około 40 km na północny – wschód od Poznania i 15 km na zachód od Gniezna. Powstanie WPE związane było z ogólnopolską ideą tworzenia muzeów na wolnym powietrzu. Skansen powstał z inicjatywy Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy (MPP na Lednicy), które powstało w 1969 roku w wyniku przemianowania rezerwatu archeologicznego Ostrów Lednicki w placówkę muzealną [*Symbioza zespołu muzealnego z parkiem krajobrazowym na przykładzie Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy*, s. 47]. Plan dotyczący zagospodarowania i funkcjonowania skansenu został przyjęty 29 września 1975 roku przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Dyrektora Urzędu Kultury i Sztuki w Poznaniu [Pelczyk 2009, s. 171].

Łącznie skansen ma składać się z około 70 obiektów, zarówno z budynków gospodarczych jak i mieszkalnych. Obecnie ekspozycja WPE zajmuje powierzchnię trochę ponad 21 ha. Aby jak najdokładniej odtworzyć układ wsi, budynki chłopskie są umieszczone na planie owalnicy z kościołem pośrodku [Fryza 1991, ss. 231-232].

Muzeum przedstawia warunki życia różnych warstw społecznych i tak np. oryginalna zagroda z Wolnicy z 1841 roku ukazuje warunki życia zamożnego gospodarza z przełomu XIX i XX wieku. W skład zagrody wchodzi również stodoła, sołek (służący do przechowywania zboża) oraz budynek inwentarski z pierwszej połowy XIX wieku. Warto dodać, iż jest to jeden z pierwszych obiektów przeniesionych do skansenu. Warunki życia średnio zamożnego gospodarza ukazuje zagroda z Ołoboku. Pochodzi z połowy XIX wieku z okolic Ostrowa Wielkopolskiego. W skład zagrody wchodzi stodoła z XIX wieku oraz sołek. Ciekawym obiektem jest oryginalna chałupa komornika z Godziesza Wielkiego pochodząca z 1895 roku.

Fot. 1. Chałupa komornika

Źródło: zbiory własne

Jest to typowy budynek klasy ubogiej, charakterystyczny dla społeczeństwa końca XIX wieku. Obiekt składa się z jednego pomieszczenia mieszkalnego oraz sieni z wyznaczonym miejscem dla kozy [Małuśkiewicz 1995, ss. 55-56].

Fot. 2 Wnętrze chałupy komorniczej
Źródło: zbiory własne

Życie mieszkańców wsi nie należało do łatwych. Aby dodać mu kolorytu, rolnicy wolne chwile spędzali m.in. w gospodzie, która od zawsze zajmowała jedno z ważniejszych miejsc w ich życiu. W skansenie można podziwiać karcznię z Sokolowa Budzyńskiego. W wyglądzie zewnętrznym karczma nie różniła się dużo od przeciętnej chałupy. Zazwyczaj była ona trochę większa z podcieniem znajdującym się przed wejściem głównym. Zwykle sytuowana była w środku wsi, aby w jak najłatwiejszy sposób można było do niej dotrzeć [Fryza 1998, ss. 397-399].

Fot. 3. Wnętrze karczmy z Sokolowa Budzyńskiego
Źródło: zbiory własne

Ważne miejsce we wsi pełnił kościół, w którym wierni zbierali się na nabożeństwa oraz celebrowanie świąt kościelnych, które często były bardzo barwnie obchodzone. Dlatego też w ekspozycji skansenu nie mogło zabraknąć tegoż obiektu sakralnego. Kościół p.w. św. św. Anny i Wawrzyńca z Wartkowic wzniesiony został w 1719 roku z fundacji Radoszewskich. Kościół jest konstrukcji zrębowej obitej deskami. Jest on jednym z ciekawszych i niezwykle cennych przykładów budownictwa drewnianego pochodzącego ze wschodniej Wielkopolski.

Fot. 4. Kościół p.w. św. św. Anny i Wawrzyńca z Wartkowic
Źródło: zbiory własne

Warto dodać, iż wewnątrz posiada fragmenty pierwotnej polichromii. Niemal 90% wyposażenia kościoła składa się z oryginalnych przedmiotów, co jest niezwykle rzadko spotykane [Katalog Wystawy Jubileuszowej 2009, s. 9].

Interesująca jest również zagroda z Sulmierzyc, pochodząca z XVIII wieku, a dokładniej z 1750 roku. Zagroda prezentuje fragment ekspozycji Wielkopolskiego Parku Etnograficznego dotyczącej rzemiosła, ponieważ oprócz budynku mieszkalnego w zagrodzie znajduje się warsztat garncarza. Warto zauważyć, iż garncarstwo należy do jednych z najstarszych, a zarazem ważniejszych dziedzin rzemiosła zapewniających utrzymanie wielu rodzinom. Wspomniany już warsztat pochodzi z Sulmierzyc, niewielkiego miasta położonego przy trasie dawnego szlaku handlowego wiodącego z Kalisza do Wrocławia. Garncarstwo w tym miasteczku posiada długą historię ponieważ już od 1577 roku miało własny cech [Fryza 1998, ss. 395-397].

W skład ekspozycji warsztatu garncarskiego wchodzi gotowe wyroby jak i narzędzia do obróbki gliny, np. bezsponowe koło do toczenia garnków. Całość prezentacji mieści się w dwóch pomieszczeniach, a w trzecim urządzono izbę mieszkalną [Fryza 1998, ss. 395-397].

Fot. 5. Wnętrze obejścia garncarza
Źródło: zbiory własne

Skansen prezentuje również przykład budownictwa typowego dla osad olęderskich. Ten typ obrazuje zagroda z Nowego Tomyśla. Tworzy ją – chata, stodoła oraz budynek inwentarski. Nazwa „olędry”, pochodzi od formy osadnictwa, które swego czasu było bardzo powszechne na terenie Niziny Nowotomyskiej. Osadnictwo olęderskie na ziemiach polskich zostało zapoczątkowane przez Holendrów w końcu XVI wieku [Maluśkiewicz 1995, s. 57].

Fot. 6. Wnętrze chaty olęderskiej
Źródło: zbiory własne

Uzupełnieniem zarówno części wsi jak i całego skansenu jest młyn wodny z Wierzenicy oraz wiatraki. Młynarstwo było jedną z najbardziej popularnych gałęzi przemysłu. Razem z wiatrakami stanowiło miejsce pracy dla wielu młynarzy, którzy w ówczesnym czasie byli powszechnie szanowani. Łącznie z kowalem należeli do elity wsi, a ich bogactwo oraz ważna funkcja, jaką pełnili wpłynęła na to, iż zasiadali w lokalnych strukturach władzy. Na terenie

skansenu znajdują się trzy wyżej wymienione rodzaje wiatraków: wiatrak koźlak pochodzi z Mierzewa, paltrak z Kędzierzyna i holender z Trzuskolonia. Wielkopolski Park Etnograficzny w sumie prezentuje dziewięć wiatraków. Osiem z nich translokowano, a jeden podlega ochronie „in situ”.

Fot. 7. Wiatraki na terenie WPE
Źródło: zbiory własne

Krajobraz wsi tworzą nie tylko zabudowania wiejskie oraz folwarczne, ale również dworskie. Główną przyczyną lokowania zespołu rezydencjonalno-folwarcznego poza wsią była wielkość obiektów, które mogłyby nie współgrać z zabudową chłopską. Zespół dworski jest rekonstrukcją barokowej kompozycji z drugiej połowy XVIII wieku z Łomnicy.

Fot. 8. Kopia dworu ze Studzieńca
Źródło: zbiory własne

W skład zespołu wchodzi dwór ze Studzieńca koło Rogoźna, który powstał w pierwszej połowie XVIII wieku. Wnętrze prezentuje wystrój dworku szlacheckiego końca XIX wieku. Oficyny dworskie stanowią kopie oficyn z Łomnicy z XVIII wieku.

Ciekawą ekspozycję stanowi Kaplica – Pustelnia p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej z Otłoczyna. Obiekt pochodzi z 1765 roku, a powstał niedaleko Traktu Toruńskiego. Kaplica jest drewniana, z jednonawowym prezbiterium przykrytym wspólnym dachem i przylegającą zakrystią, która znajduje się pod osobnym dachem. Dookoła kaplicy zlokalizowany jest

cmentarz, na którym zachowały się różne krzyże oraz nagrobki. Ciekawostkę stanowią dwa groby „in situ”: jeden popielnicowy z pochówkiem ciała palnym kultury pomorskiej, drugi wczesnośredniowieczny szkieletowy. Odkryte zostały podczas badań archeologicznych w miejscu, gdzie obecnie znajduje się kaplica.

Fot. 9. Kaplica z Otłoczyna
Źródło: zbiory własne

Wnętrze kaplicy jest niewielkie, zgodnie z XIX wieczną informacją kaplica może pomieścić 30 osób. Na uwagę zasługuje barokowy ołtarz z XVIII wieku. Nad nawą główną znajduje się sklepienie kolebkowe polichromowane [Katalog Wystawy Jubileuszowej 2009, s. 10].

Imprezy plenerowe na obszarze skansenu

O muzeach na wolnym powietrzu w przeszłości mówiono, iż są to obiekty „martwe”, które poza ekspozycją architektoniczną nie wnoszą żadnych nowych wartości. Sytuacja ta zmieniła się w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Wówczas coraz częściej zaczęto organizować różnego rodzaju imprezy na terenie skansenów. Uświadomiono sobie, iż sama stała ekspozycja nie wystarczy, aby stać się konkurencyjną placówką muzealną. Doskonałym pretekstem do ożywienia skansenów stały się zwyczaje, obyczaje oraz obrzędy, w które obfituje polska tradycja. W ostatnich latach oferta turystyczna polskich muzeów na wolnym powietrzu staje się coraz bardziej atrakcyjna. Jednym z najbardziej popularnych eventów, jakie odbywają się w placówkach skansenowskich, jest tzw. „żywy skansen”. Przyciąga on rzesze turystów. „Żywy skansen” jest interesujący z tego względu, iż turyści mają możliwość nie tylko obserwacji codziennego życia mieszkańców wsi, ale przede wszystkim mogą brać aktywny udział w ich codziennych obowiązkach. Organizowane są pokazy funkcjonowania dawnych urządzeń, które w przeszłości były powszechnie przez społeczeństwo używane np. do przygotowania pożywienia, sporządzania przetworów czy służące podczas prac polowych. Motywem przewodnim wszystkich imprez plenerowych w muzeach skansenowskich jest zaprezentowanie różnych aspektów kultury ludowej z uwzględnieniem przemian, jakie zachodziły w życiu wsi. Program imprez uzupełniają występy zespołów folklorystycznych, kiermasze z rękodziełem ludowym czy wiejskimi jadłami.

Fot. 10. Pokaz tradycyjnych prac
Źródło: zbiory własne

W obecnym 2011 roku na terenie skansenu odbędą się siedem imprez plenerowych. Pierwszą z nich był obrzęd wypędzania zimy, czyli „Topienie Marzanny”. Głównym celem tego obrzędu wiosenno-letniego było wynoszenie przez młode dziewczęta poza wieś kukły i wrzucenie jej do wody, co miało symbolizować topienie śmierci, chorób. Wracały do wsi z przyozdobionymi gałązkami sosnowymi lub całymi choinkami, które były symbolem wiosny oraz życia. Drugą z planowanych imprez to trzydniowa „Majówka nad Lednicą”, która miała miejsce podczas pierwszych trzech dni maja. Celem jest prezentacja folkloru oraz sztuki ludowej. Podczas tego eventu organizowane są spotkania z artystami specjalizującymi się w sztuce ludowej. Ciekawym wydarzeniem jest też „Dzień dziecka” – impreza skierowana do najmłodszych odwiedzających skansen. Dzieci biorą udział w tradycyjnych zabawach, w jakich jeszcze niedawno bawili się ich dziadkowie. Życie mieszkańców wsi w dużej mierze koncentrowało się wokół roku kościelnego i świąt katolickich, dlatego też Wielkopolski Park Etnograficzny organizuje obchody „Procesji Bożego Ciała”. Jest to jedno z najdawniejszych świąt i barwniejszych procesji, podczas której odwiedzane są ołtarze ustawione we wsi, a procesja kończy się na terenie skansenu. Atrakcyjność procesji podnosi fakt, iż jest ona prowadzona przez zespół folklorystyczny. Kolejną imprezą plenerową to wspomniany już „Żywy Skansen”, cieszący się bardzo dużą popularnością. Organizowana jest na terenie skansenu od 23 lat w pierwszą niedzielę lipca. Z roku na rok przybywają na nią coraz większe rzesze osób. Prezentowane są wówczas tradycyjne zajęcia mieszkańców obszarów wiejskich.

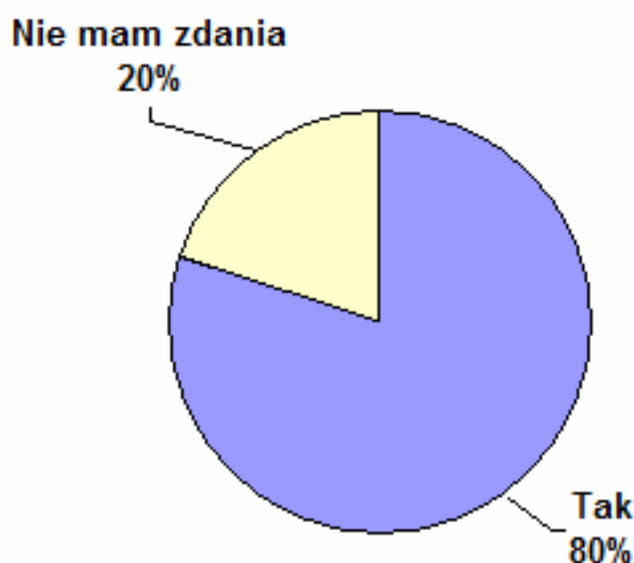
Całość ożywiana jest przez występy kapel ludowych, zespołów folklorystycznych, teatrzyków dla najmłodszych, a swoje umiejętności prezentują twórcy ludowi z regionu. Niewątpliwą atrakcją, jest możliwość przejażdżki bryczką czy degustacja tradycyjnych potraw oraz ich zakup. Atrakcyjną imprezą są obchody „Matki Boskiej Zielnej” (patronki ziemi oraz roślinności), która ma miejsce 15 sierpnia. Podczas uroczystości odbywa się tradycyjne święcenie ziół jak i płodów rolnych. Ostatnia propozycja odbywa się we wrześniu i nosi nazwę „Pożegnanie Lata w Skansenie”. Oprawa wizualna nawiązuje do „Żywego Skansenu”, jednak zasadniczą różnicę stanowi fakt, iż prezentowane pokazy koncentrują się wokół obrzędów, prac związanych z jesienią i przygotowaniem się na nadejście zimy [<http://www.lednicamuzeum.pl>].

Ocena atrakcyjności turystycznej WPE

Badania ankietowe zostały przeprowadzone na 100 osobach zamieszkujących terytorium Polski, którzy różnili się płcią, wykształceniem oraz rodzajem aktywności zawodowej. Ankieta dla osób odwiedzających skansen składała się z 23 pytań, z czego 2 pytania były otwarte.

Na podstawie szczegółowej analizy odpowiedzi na pytania zawarte w ankietach można dojść do następujących wniosków:

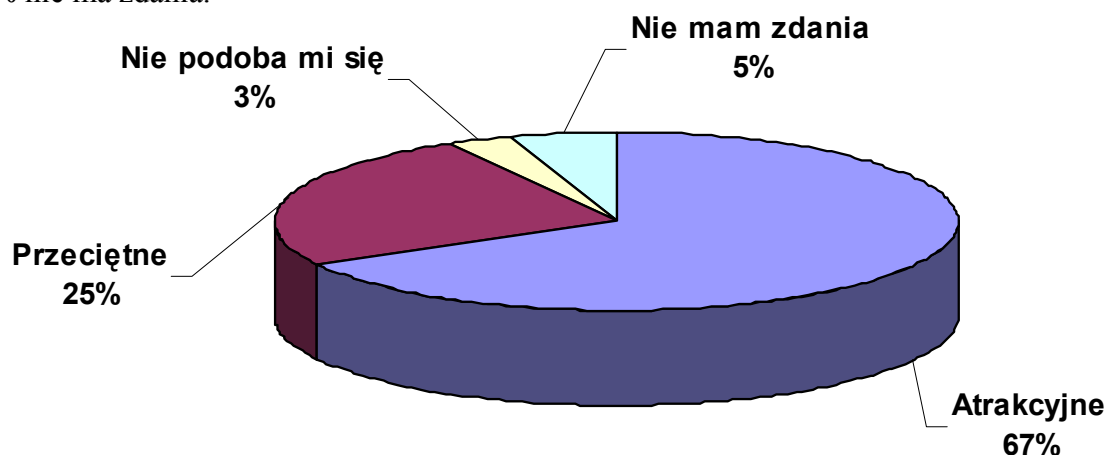
- Bezsprzecznie można stwierdzić, iż Wielkopolski Park Etnograficzny jest postrzegany przez turystów jako atrakcja turystyczna. Zdecydowana większość - 80% ankietowanych oceniło skansen jako atrakcyjny. Ani jedna z badanych osób, nie stwierdziła, że skansen jest nieatrakcyjny. Tylko 20% nie potrafiła ocenić muzeum. Dodatkowo na jego atrakcyjność wpływa środowisko przyrodnicze, które otacza muzeum. Chodzi tu przede wszystkim o Lednicki Park Krajobrazowy, którego walory przyrodnicze wpływają na wzrost zainteresowania u zwiedzających.

Wykres 1. Ocena atrakcyjności WPE

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Dla 67% adresatów walory przyrodnicze są atrakcyjne. Z kolei 25% ankietowanych określiło je jako przeciętne. Tylko 3% środowisko przyrodnicze otaczające skansen nie spodobało się, a 5% nie ma zdania.

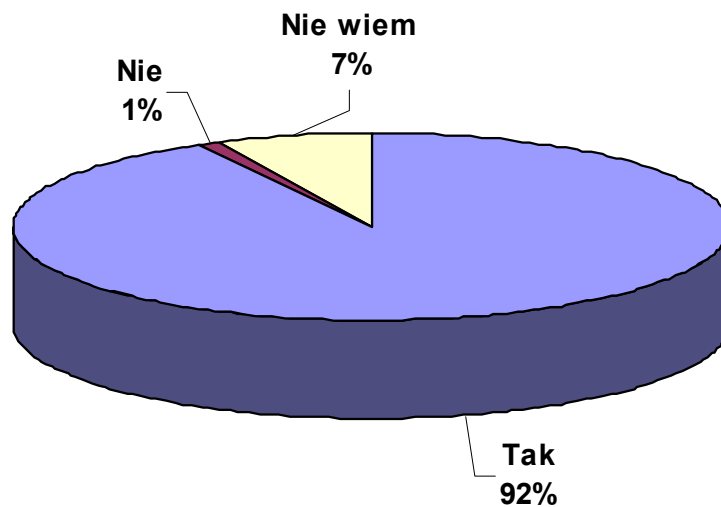
Wykres 2. Ocena środowiska przyrodniczego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ankietowani uważają, iż skansen jest atrakcyjny ponieważ:

- można zobaczyć, jak żyli ludzie w dawnych czasach, ilustracje w książkach nie dostarczają tych wrażeń;
- można miło spędzić czas z rodziną w ciszy i spokoju;
- niewiele jest miejsc z taką różnorodnością prezentowanych obiektów;
- przypomina dzieciństwo;
- można przenieść się w czasie i zobaczyć, w jakich warunkach żyli nasi przodkowie;
- budzi zainteresowanie tym, czym na co dzień się nie interesuje;
- doskonała lekcja historii dla dzieci, które są wychowywane w dobie Internetu i komputerów;
- znajduje się wiele chat dobrze wyposażonych w ludowe przedmioty;
- warto poznać kulturę, jaka istniała wieki temu na terenie Wielkopolski;
- można się dużo dowiedzieć o historii i etnografii regionu.
- głównym czynnikiem, który przemawia na rzecz atrakcyjności turystycznej skansenu według turystów jest możliwość przeniesienia się w czasie i zobaczenia w jakich warunkach żyli nasi przodkowie.
- odwiedzający WPE uważają, iż park etnograficzny jest wart polecenia znajomym oraz rodzinie.

Prawie wszyscy zwiedzający (92%) uważają, iż skansen jest wart polecenia znajomym oraz rodzinie. Podobnie jak w przypadku poprzedniego pytania dotyczącego ponownej wizyty tylko jedna osoba nie poleciłaby odwiedzenia skansenu, a 7% nie jest zdecydowanych czy rekomendowałiby WPE znajomym.

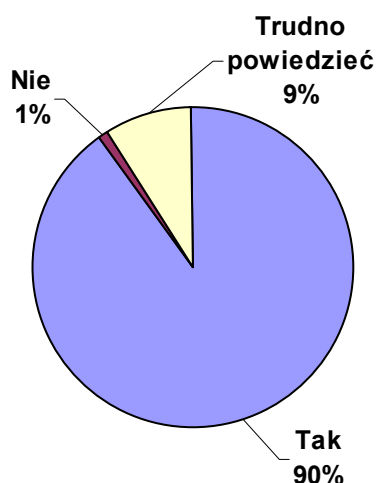

Wykres 3. Sugerowanie zwiedzenia skansenu znajomym
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Skansen stanowi doskonale miejsce wypadowe, szczególnie popularne wśród mieszkańców większych ośrodków miejskich, zlokalizowanych stosunkowo blisko skansenu.

Infrastruktura turystyczna została oceniona jako wystarczająca dla potrzeb turystów. Jednakże nie wszyscy respondenci korzystali ze wszystkich elementów zagospodarowania turystycznego. Wynika to z faktu, iż skansen w dużej mierze stanowi jeden z punktów podczas zwiedzania Szlaku Piastowskiego.

Skansen dla zwiedzających jest na tyle ciekawy, że 90% ankietowanych ponownie przyjechałoby do Wielkopolskiego Parku Etnograficznego. Tylko jedna osoba nie odwiedziłaby go po raz kolejny, a 9% jest niezdecydowanych.

Wykres 4. Deklarowanie ponownej wizyty w skansenie
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Zakończenie

Podsumowując z całą pewnością można stwierdzić, iż wiejska turystyka kulturowa ma szanse rozwoju zarówno w skali kraju jak i regionu. Obecnie obserwuje się wzmożone zainteresowanie obszarami wiejskimi. Jedną z przyczyn takiego ożywienia jest chęć kultywowania przez społeczeństwo tradycji regionalnych, narodowych, pozwalających zachować tożsamość narodową czy etnograficzną, tak ważną we współczesnym świecie. W związku z coraz większym zainteresowaniem wśród turystów wyjazdami o charakterze kulturowym, muzea na wolnym powietrzu stanowią doskonale miejsce do takich właśnie podróży. Wielkopolski Park Etnograficzny jest swego rodzaju rezerwatem kulturowego środowiska człowieka, gdzie oprócz budownictwa ludowego prezentowane są sprzęty używane przez mieszkańców wsi, które ułatwiały im codzienne życie. „Poznaj samego siebie”, słowa wypowiedziane przez Artura Hezaliusa w XIX wieku do odwiedzających pierwsze muzeum na wolnym powietrzu w Europie, są wciąż aktualne. Takie miejsca pozwalają zachować pamięć o naszych korzeniach, tak ważnych we dobie globalizacji.

Bibliografia

- Buczowska K., 2008, *Turystyka kulturowa*, Poznań.
- Custodia Memoriae. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. XI lat istnienia*, 2009, red. A. M. Wyrwa, Lednica.
- Czajkowski J., *Muzea na wolnym powietrzu w Europie*, 1984, Rzeszów-Sanok.
- Fryza M., 1991, *Dokumentacja i ekspozycja rzemiosł ludowych w Wielkopolskim Parku Etnograficznym*, [w:] Studia Lednickie II, Poznań - Lednica.
- Fryza M., 1998, *Nowe wystawy w Wielkopolskim Parku Etnograficznym*, [w:] Studia Lednickie V, Poznań - Lednica.
- Garowecki W., 2007, *Turystyka*, Warszawa.
- Jędrusiak T., 2010, *Wiejska turystyka kulturowa*, Warszawa.
- Katalog Wystawy Jubileuszowej z okazji 40-lecia Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy*, 2009.
- Konwencja UNESCO z 16.10.1972*, Dziennik Ustaw z 1976 r. Nr 32, poz. 190 załącznik.
- Kruczek Z., 2007, *Polska Geografia atrakcji turystycznych*, Kraków.
- Małuśkiewicz P., 1995, *Między legendą a historią*, Poznań.
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa: fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno.
- Muzea skansenowskie w Polsce*, 1972, red. S. Błaszczak, Poznań.

- Orłowski D., Woźniczko M., 2007, *Pokazy wyrobu tradycyjnych produktów żywnościowych w ofercie turystycznej muzeów skansenowskich*, „Biuletyn Stowarzyszenia muzeów na wolnym powietrzu w Polsce”, Nowogród, Nr 10.
- Palich P., 2003, *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju turystyki w regionie*, [w:] *Problemy Turystyki i Hotelarstwa*, nr 2.
- Pelczyk A., 2002, *Wielkopolski Park Etnograficzny. Między tradycyjną wsią a teorią i praktyką skansenologiczną*, Poznań.
- Sztuka i podróżowanie*, 2009, red. P. Krasny, D. Ziarkowski, Kraków.
- Szwichtenberg A., 1998, *Planowanie turystyki wiejskiej w Polsce i na świecie*, z.1, Turyzm.
- Symbioza zespołu muzealnego z parkiem krajobrazowym na przykładzie Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy*, 1998, [w:] „Ochrona zabytków”, nr 1 (200).
- Turystyka religijno-pielgrzymkowa, zbiór materiałów pokonferencyjnych*, Gdańsk 2005.
- Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami*, z dn. 23.07.2003.
- Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi*, 2005, red. B. Sawicki, J. Bergier, Biała Podlaska.
- Żygulski Z., 1982, *Muzea na świecie. Wstęp do muzealnictwa*, PWN, Warszawa.

Strony internetowe

www.skansenkurpiowski.republika.pl

www.lednicamuzeum.pl

Joanna Zakrzewska

Rural cultural tourism – the case study of the Greater Poland Ethnographic Park (Wielkopolski Park Etnograficzny) in Dziekanowice

The article outlines the idea of rural cultural tourism which is the aim of tourist trips more and more often. The example of such trips' destination is the Greater Poland Ethnographic Park (Wielkopolski Park Etnograficzny) in Dziekanowice which paints the picture of the Greater Poland (Wielkopolska) countryside in the past. The text aims at bringing closer the history of the open-air museum development in European countries considering the Polish open-air museum thoughts. The last part of the article presents the survey data regarding the assessment of the Greater Poland Ethnographic Park's attractiveness as a suggested destination for spending leisure time.